

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Курманкулов Ш.Ж., Жороев А.К.

**ЖАҢЫ МУУНДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ СТАНДАРТЫНЫН
ТАЛАБЫНА ЫЛАЙЫК ОКУТУУ ӨҢҮТҮ**

Курманкулов Ш.Ж., Жороев А.К.

**ПОДХОД ОБУЧЕНИЯ СОГЛАСНО ТРЕБОВАНИЯМ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СТАНДАРТА НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ**

Sh.J. Kurmankulov, A.K. Joroev

**TEACHING APPROACH ACCORDING TO REQUIREMENTS
OF NEW GENERATION EDUCATIONAL STANDARD**

УДК. 372.853. (575.2)(043.3)

Бул макалада авторлор окутуунун жаңы парадигмаларынын келип чыгуу себептери эмнеде экендигине сөз салган. Жаңы муундагы компетенттүүлүккө багытталган билим берүүнүн мамлекеттик стандарты менен мурунку билим берүү стандартын салыштыруу менен карап чыгып анын бир топ өзгөчөлүккө ээ экендигин көрсөткөн. Мамлекеттик орто билим берүү стандартын ишке ашырууга, ага ылайык окутууга карата мектеп мугалимдеринин даярдыгы кандай деңгээлде болууда, кандай жолдордун негизинде бул стандарттын талабын ишке ашырууга болот деген суроо мектеп мугалимдерин сурамжылоонун негизинде аныкталган. Ошондой эле сурамжылоонун негизинде мугалимдердин иш аракетинде жаңы муундагы стандартка ылайык окутуу боюнча толук ой-пикирлердин жарала электигин, ал жөнүндө мугалимдер даярдыгы төмөнкү деңгээлде экендигин белгилеген. Жалпы орто билим берүү стандартындагы жалпы компетенттүүлүктүн элементтерин чечмелеп, анализдөөнүн негизинде жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутуунун эшиги кайда экендигин аныкташкан.

Негизги сөздөр: окутуунун технологиясы, билим берүү парадигмасы, инновация, компетенттүүлүк, активдүүлүк, глобалдашуу, изденүүчүлүк, чыгармачылык, креативдүүлүк, баалоо, мотивация, диагноздоо, байкоо, өздөштүрүү, анализ.

В данной статье авторы рассказывают о причинах появления новых парадигм. Показаны некоторые различия при рассмотрении и сравнении государственного образовательного стандарта, направленного на компетентность нового поколения с прежним образовательным

стандартом. Определены на основе анкет школьных учителей такие вопросы как реализация государственного стандарта и уровень подготовки школьных учителей по реализации нового стандарта, на основе какой методики можно реализовать требования нового стандарта. А также на основе анкет отмечено то, что в деятельности учителей не возникали полные мнения об обучении стандарту нового поколения, что подготовка школьных учителей по данному поводу на низком уровне. На основе анализа значения элемента общей компетентности государственного образовательного стандарта общего образования нового поколения определена подход обучения согласно его требованиям.

Ключевые слова: технология обучения, образовательная парадигма, инновация, компетентность, активизация, глобализация, творчество, креативность, оценка, мотивация, диагностирование, наблюдение, анализ.

The authors of the article describe the causes of emergence of new paradigms. Some differences observed during considering and comparing of the state educational standard aimed at competence of the next generation with the previous educational standard were shown in the article. Based on interviews of school teachers, such issues as implementation of the state standard and qualification level of school teachers for implementation of the new standard were determined, as well as which teaching techniques can be used for implementation of the new standard. Conducted questionnaires also indicated that teachers do not have complete idea of the new educational standard, and that the level of teachers qualification is low regarding this issue. Teaching approach according to the requirements of the general education standard of the next generation was determined based on analysis of item

value of general competence of the state educational standard of the next generation.

Key words: *teaching technology, educational paradigm, innovation, competence, activation, globalization, creativity, evaluation, motivation, diagnosing, observing, analysis.*

Өткөн кылымдын аягында, жаңы кылымдын башында дүйнөдөгү билим берүү системасы кризисдик абалга жакындап, ага туш болуп баратат деген ойлор айтылган [1]. Анткени билим берүү системасы билим берүүнүн негизги функциясы болгон, б.а. коомдогу жаратмандык күчтү калыптандырууну жакшы аткара албай жаткандыгы менен мүнөздөлүүдө. Ошондуктан мындагы айтылган кризисдин маңызы – бул билим берүүдө келечекке багыт алуунун жоктугу, б. а. бүгүнкү күн эмес келечектин талабын эске алуунун жоктугу болуп саналат. Дүйнө жүзүнүн билим берүү системасындагы, билим берүүнүн глобалдашуусундагы бул кырдаал билим берүүнүн жаңы парадигмаларын жараткан [2].

Бул жаңы парадигмалардын Кыргызстанга келип киришинин себептери эмнеде экендигине сереп салууда төмөнкүлөрдөн улам болушу мүмкүн деген ойдобуз [3]:

- заманга жараша билим берүүнүн мазмунунун, мүнөзүнүн жана максатынын өзгөрүүгө муктаж болушу;

- коомдук мамиленин өзгөрүүсү жана атаандаштык экономикасынын таасирине жараша окуучу балдардын өзгөрүүсү;

- адамдын жашоосундагы техниканын жана технологиянын өнүгүшүнүн таасири;

- окуучу балдардын башка маалыматтык булактардан билим алуу мүмкүнчүлүктөрүнүн кеңейиши;

- интеллектуалдык билим алууну каалагандар азайып, эмоционалдуу билим алууну каалагандардын көбөйүшү;

- окуучулардын билим деңгээлин баалоочу билим, билгичтик жана көндүмдүн (ЗУНдун) ордуна окуучуларды, дегеле инсанды баалоонун жаңы критерийлеринин пайда болушу;

- жаратылыш окуучуларга шыбага кылып берген интеллектуалдык потенциалынын ар түрдүүлүгүнүн (Г. Гарднердин 8 интеллектуалдык) белгилүү болушу ж.б.

Көпчүлүк Европалык мамлекеттерде Улуттук билим берүү стандарттары компетенттүүлүккө багытталган негизде түзүлүп ишке киргизилген. Индустриялык өнүккөн кылымдын коомунда Европалык мамлекеттерде кесиптик билим берүүнүн маселеси, милдеттери бир топ жыл илгери эле өзгөрүлгөн. Билим берип окутууда предметтик таанып билүү маалыматтарын гана берүү, б.а. маалыматты

гана окутуу процедурасынан четтеп, окуганга үйрөтүү, компетенттүүлүк потенциалын аракетке киргизүү багытына өтүү каралган.

Компетенттүүлүк өткөн кылымдагы биз Советтик доордо көнүп калган адисти даярдоодо баалоо белгиси, чени (критериясы) катары такай колдонуучу традициялык «үчтүктүн» (триада - знание, умение, навык) арифметикалык суммасынан куралбайт. Ошол эле учурда, бул үчтүктү таптакыр танып жокко чыгарууга болбойт. Компетенттүүлүк – бул жалаң гана когнитивдик, операциялык-технологиялык түзүүчүгө ээ болбостон этикалык, социалдык, мотивдик жана жүрүм-турумдук түзүүчүлөрдөн турарын билебиз. Ушуну менен катар компетенттүүлүккө окута албастыгыбызды, окутууга болбостугун, ал инсандын жеке кулк мүнөзүнө, кызыгуусуна, эстетикалык табитине, үйрөнгөн адатына жараша компетенттүүлүккө калыптанууга боло турган процесс экенин белгилейбиз [4].

Кыргызстан эгемендүү мамлекет болгондон бери акыркы, компетенттүүлүккө багытталган жаңы муундагы мамлекеттик стандарт 2014-жылы кабыл алынып, орто мектептердин 5-6 класстары үчүн 2018-2019 окуу жылында ишке ашырууга тапшырма берилди [5].

Жаңы муундагы компетенттүүлүккө багытталган билим берүүнүн мамлекеттик стандарты менен мурунку билим берүү стандартын салыштыруу менен карап чыксак бир топ өзгөчөлүккө ээ экендиги белгилүү болду. Алардын катарына төмөнкүлөрдү кошууга болот:

1. Вариативдүү бөлүктүн болушу (*региондук жана мектептик*) жана анын катышынын так жазылгандыгы.

2. Билим берүүнүн 7 тармагы аныкталган: *тилдик, социалдык, математикалык, табигый илимдик, технологиялык, искусство жана ден-соолук.*

3. Компетенттүүлүктүн түзүмдөрү берилген (*негизги жана предметтик*) жана алардын калыптаныш деңгээли (*репродуктивдүү, продуктивдүү жана креативдик*) көрсөтүлгөн.

4. Окутуунун натыйжасы катарында окуучуларда компетенттүүлүктүн калыптанышы каралган.

5. Стандарт мамлекеттин жана коомдун гана эмес иш берүүчүлөрдүн жана ата-энелердин суроо – талаптарына ылайык келтирилген.

6. Окутуу процессинин сапаты мугалимдин иш аракетинин натыйжасы менен гана өлчөнбөй окуучулардын дагы иш аракетинин натыйжасы менен өлчөнүү каралган.

7. Окуучулардын жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү механизми катары окутуу технологиясы саналган. Усулдук мамиледен технологиялык мамилеге өтүү зарылдыгы айтылган.

8. Компетенттүүлүктүн негизинде билим берүүгө өтүүдө мугалимдин ролу (*мугалим багыттоочу, байкоочу, насаатчы жана билим берүүчү*) жана функциясы башкача болуп өзгөрүүсү берилген (*билим берүүчү, тарбиялоочу, өнүктүрүүчү жана өз алдынча билим алууга үйрөтүүчү*).

9. Окуучулардын билим алуу натыйжасын баалоонун ар кандай формаларын колдонуу сунушталган (*окуучу окуучуну баалоосу, окуучу өзүн-өзү баалоосу жана мугалим окуучуларды критерийдин негизинде баалоосу*).

10. Жумалык окуу жүктөмүнүн азайышы (*1-кл. 20 саат, 5-кл. 26 с., 6-10-кл. 29 с., 7,8,11-кл. 30 саат.*)

Жогорудагы көрсөтүлгөн өзгөчөлүктүн үчүнчү пунктундагы белгиленген компетенттүүлүктүн негизги түзүмү ар башка мамлекеттерде ар башкача берилген. Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандартында **жалпы** (универсалдуу, негизги, чечүүчү) компетенттүүлүктүн элементтери 3 негизги төмөнкү багытта топтоштурулуп түзүлгөн жана чечмеленген [5]:

- **маалыматтык;**
- **социалдык-коммуникативдик;**
- **өз ишин уюштура билүү жана маселени чече билүү.**

Маалыматтык компетенттүүлүк – өз ишин пландаштыруу жана жүзөгө ашыруу, негиздүү тыянактарды калыптандыруу үчүн маалыматтарды пайдаланууга даярдык. Маалымат менен иштей билүүнү талап кылат: жетишпеген маалыматты максатка умтулуу менен издөө, айрым фрагменттерди салыштыруу, гипотезаларды бирдиктүү талдоо жана коюу ыкмаларына ээ болуу. Адамга сын көз менен ой жүгүртүлгөн маалыматтын негизинде акылга сыярлык чечимдерди кабыл алууга мүмкүнчүлүк берет.

Социалдык-коммуникациялык компетенттүүлүк - өз умтулууларын башка адамдардын жана социалдык топтордун таламдары менен айкалыштырууга даярдык, өз көз карашын позициялардын ар түрдүүлүгүн таануунун жана башка адамдардын (диний, этностук, кесиптик, инсандык) баалуулуктарына урмат менен мамиле кылуунун негизинде цивилизациялуу коргоп калуу. Маектешүүдө зарыл маалымат алууга даярдык жана аны жеке, социалдык жана кесиптик маселелерди чечүү үчүн оозеки жана жазуу жүзүндө билдирүү. Милдеттерди чечүү

үчүн башка адамдардын ресурстарын жана социалдык институттарды пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Өз алдынча уюштуруу жана көйгөйлөрдү чечүү" компетенттүүлүгү – маалыматта, окуу жана турмуштук жагдайларда карама-каршылыктарды табууга жана ар кандай ыкмаларды пайдалануу менен аларды же башка адамдар менен өз ара аракеттенүү менен чечүүгө, ошондой эле андан аркы аракеттер жөнүндө чечимдерди кабыл алууга болгон даярдык.

Билим берүүнүн стандарты билим берүүнүн сапатын арттырууга багытталган нормативдик документ, билимдик сапатты камсыз кылуучу көрсөткүч. Ошондуктан жаңы муундагы билим берүүнүн Мамлекеттик стандартын ишке ашырууга, ага ылайык окутууга карата мектеп мугалимдеринин даярдыгы кандай деңгээлде болууда, кандай жолдордун негизинде бул стандарттын талабын ишке ашырууга болот, стандарттын аткарылыш абалын кантип баалайбыз деген чоң суроолор жаралды.

Көрсөтүлгөн эмгекте [6], билим берүүнүн жыйынтыгына жетүүдө окуучулардын билимин баалоого басым жасоо менен чектелүү жетишсиз, стандарттын аткарылыш абалын аныктоодо, баалоого жана текшерүүгө караганда педагогикалык диагноздоо эффективдүү натыйжа бериши мүмкүн экенин белгилеген. Педагогикалык диагноздоо мугалимдердин иш аракетинин окуучулардын иш аракетине тийгизген таасирдин негизинде жүрүүсү туура көрүнүш. Ал эми мугалимдердин даярдык деңгээлине карата сөз кылсак, анда көрсөтүлгөн макаланын автору [7, 163-б.], мындай маалымат айтууда: “Жогорку окуу жайында мугалимдерди даярдоо, ага коюлган социалдык заказдын талабынан ортосунда карама каршылык бар. Анткени акыркы 10 жылда мугалимдерди даярдоо деңгээли мектепти, коомчулукту жана ата-энелерди канааттандырбай калганын билүүгө болот” - дейт.

Жогорудагы айтылгандардын негизинде, биз мектеп мугалимдеринин билим берүүнүн жаңы муундагы Мамлекеттик стандартында ылайык компетенттүүлүккө багыттап окутууда компетенттүүлүктүн 2 түзүүчүнүн маани-маңызын аңдап түшүнүүсүн жана аларды ишке ашырууда б.а. мурдагыдай эле билим, билгичтик жана көндүмдү окуучуларга тиешелүү предметтен берүү менен жалпы компетенттүүлүктү камтуу кандайча жүрүшү мүмкүн экенин элесин жаратууда алардын ой пикирин билүү максатында төмөнкү **суроонун** негизинде сурамжылоо жүргүздүк. Биз сурамжылоо жүргүзүп жаткан убакта мектеп мугалимдери мамлекеттик

билим берүү стандарты менен тааныш болушкан, бирок табигый-математикалык тарамдын предметтик стандарттары менен таныша элек болгон. Сурамжылоого Талас облусунун Талас, Бакай-Ата, Кара-Бура, Манас райондорунун жана Талас шаарынын табигый-математикалык предметтерден сабак берген 173 мугалим катышты. Алардын предмет боюнча бөлүнүшү: математиктер - 60, физиктер - 29, биологдор - 28, химиктер - 30, географтар - 26 болушту.

Сурамжылоо суроосу. *Предметтик билим берүүдө «билим», «билгичтик» жана «көндүмдү» (ББК-орусча ЗУН), б.а. предметтик компетенттүүлүк менен «жалпы» (универсалдык) компетенттүүлүктү кантип айкалыштырууга болот деп ойлойсуң?*

Туура деп ойлогон жооптун бирин тегерекке алып белгилеңиз жана көп чекит менен калтырылган бош орунга оюңузду толуктап жазыңыз.

А). Айкалыштырууга болбойт.

Б). Айкалыштырууга болот, эгерде..._____

В). Анча мынча кээ бир учурда айкалыштырууга болот, анткени ..._____

Корутундулап айтканда бул суроого сурамжылоонун жыйынтыгы төмөнкүдөй болду. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин 51% айкалыштырууга болбойт деген позициясын билдиришкен, ал эми айкалыштырууга болот дегендер - **34%** түздү, анча мынча айкалыштырууга болот дегендер- **15% болду**. Айкалыштырууга болот деген 84 мугалимдердин ичинен 20 мугалим гана эгерде мындай болгондо... – деп өз ойлорун так айта алышкан. Ал жалпы мугалимдердин **15** пайызын гана түзүштү. Мындан биз стандарттагы берилген компетенттүүлүктүн эки түзүүчүсүн биргеликте калыптандыруу үчүн мугалимдердин иш аракетинде алиге чейин ой-пикирлердин жарала электигин, ал жөнүндө мугалимдер даярдыгы төмөнкү деңгээлде экендигин белгилесек болот.

Ал эми мугалимдердин «предметтик» компетенттүүлүк менен «жалпы» компетенттүүлүктү айкалыштырууга болот эгерде...– деген ой-пикирлерин топтоштурсак андан төмөнкүлөрдү билүүгө болот:

-Мугалим предметтин негизги максатын туура түшүнүп, өзүнүн предметин жана аны окутуу методикасын жакшы билсе.

- Мугалим изденүү менен иштеп, чыгармачылыгы күчтүү болсо гана аларды айкалыштырып сабак өтсө болот.

- Эгерде мугалим өз билимин жогорулатып,

билим берүүнүн жаңы методикалары менен таанышып турса.

- Эгерде окуучунун логикасы жакшы болуп, берген билимди окуучу турмушта пайдалана, колдоно алса.

-Мектепте мугалим үчүн жана окуучу үчүн дагы инновациялык окуу жүргүзүүгө бардык шарттар түзүлсө.

- Окуучулардын билими, билгичтиги жан көндүмү (ББК) жетиштүү болсо, гана аны жалпы компетенттүүлүк менен айкалыштырууга болот.

- Окуучу менен мугалимдин ортосунда байланыш эки тараптуу болсо, мугалимдин каражат мүмкүнчүлүгү (айлыгы) жетиштүү болсо. Өкмөт аны дайыма колдоп турса.

- Окуучулардын ортосунда талаш-тартыш маселени жаратып, аларды пикир алмашууга туртку берип, окуучуларга тренинг менен сабак өтүү менен айкалыштырууга болот.

Табигый-математикалык предметтерди компетенттүүлүккө б.а. жаңы муундагы стандартка ылайыктуу окутуунун эшиги кай жакта? – деген суроо жаралды. Анткени кандай гана иш башталбасын, кандай гана технологиялык процесс болбосун анын башталыш фазасы болот. Ошол баштапкы фазасы так аныкталбастан туруп ишти баштоо бул иреттүү, стабилдүү жүрүүчү процессти үзгүлтүккө учуратууга алып келиши мүмкүн. *Жаңы муундагы стандарттын талабы боюнча бүгүнкү билим берүү иш аракети методикалык ыкмаларды эффективдүү колдонуу жардамы менен гана эмес, окутуунун технологиясын колдонууну талап кылууда.* Жаңы муундагы мамлекеттик стандарттын талабына ылайык окутуунун кадамына кирүүнүн эшигин аныктап алуу максатка ылайыктуу. Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандартындагы **жалпы** (негизги, чечүүчү) компетенттүүлүктүн үч негизги элементи болгон: маалыматтык, социалдык-коммуникативдик жана өз ишин уюштура билүү жана маселени чече билүү бөлүктөрүнүн чечмелөөсүн дыкат окуп анализдеп көрсөк алардын бардыгында окуучулардын өз алдынча иштөөсүнө басым жасалган. Ошонун негизинде жогорудагы жазылгандарды анализдеп олтуруп жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутуунун эшиги – бул окуучуларды, ар кандай окутуунун технологиясын колдонуунун натыйжасында аларды өз алдынча окуганга үйрөтүү деген ишенимге келдик.

Окуучуларды өз алдынча окууга кантип же-

тиштирүү керек? Аны үчүн, биринчиден окуучуларды өзүң окуп үйрөн деп тапшырма берүү менен эмес, мугалимдин систематикалык жетекчилиги менен окуудагы өз алдынча чыгармачылык иш аракеттеринин натыйжасына жетишүү менен жүрүшү мүмкүн. Экинчиден окуучуларды өз алдынча окуп билим алууга умтултуусу алардын өздүк рефлексиясын ойготуп жана өнүктүрүүдөн көптөн көп байланыштуу.

Ар кандай кирүүгө максат кылынган имаратка кирүү үчүн анын эшиги табылгандан кийин ачкычын табуу керек, ансыз үйгө кире албайбыз, башталуучу ишке кирише албайбыз. Ошондуктан жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутуунун ачкычы, рычагы эмнеде болушу мүмкүн деген ойлор жаралды? Биздин кийики илимий изилдөөлөрүбүз ушул багытта жүрмөкчү.

Адабияттар:

1. Усенова А.К. Новые подходы к качеству высшего образования в мировом образовательном пространстве. [текст] / А.К. Усенова // Вестник Евразийского национального университета им.Л.Гумилова, №3. - Астана. - 2015. - С. 388-391.
2. Курманкулов Ш.Ж. Окутуунун жаңы парадигмалары жана андан пайда болгон суроолор. [текст] / Ш.Ж. Курманкулов, Л.А. Сатаева // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы. Атайын чыгарыл. - 2014. 501-505.
3. Курманкулов Ш.Ж., Инновациялык окутуу технологиясын уюштуруу өзгөчөлүктөрү. [текст] / Ш.Ж. Курманкулов, М.М. Шайланова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №1. -2018. - 173-177.
4. Бекбоев И. Окуучунун инсанын бүгүнкү күндүн талаптарына ылайык өстүрүп өнүктүрүүнүн ишенимдүү ыкмалары. // Эл агартуу № 9-10. -2013. 33-41 б.
5. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүүнүн Мамлекеттик стандарты». – Бишкек. -2014. - 32-б.
6. Калдыбаев С.К. Билим берүү стандартынын аткарылышына карата диагноздоо мамилеси. [текст] / С.К. Калдыбаев, А. Ибраим кызы // КУУ Жарчысы. - №4, - Бишкек, 2011. - 64-68 бб.
7. Син Е.Е. Подготовка будущих учителей к преподаванию в классах с углубленным изучением предмета. // Известия вузов Кыргызстана. №5. -2014. С.163-165